

I. Hoe kunnen we in de klas effectief aan de verstaanbaarheid werken?

- Vraag u als docent eens af hoe het eigenlijk gesteld is met de verstaanbaarheid in uw groep? Heeft u daar een duidelijk beeld van? Zijn er bijvoorbeeld uitspraakfouten die door bijna iedereen gemaakt worden? Welke? Zijn er cursisten die u heel slecht kunt verstaan? En waar ligt dat dan aan? Het kan erg nuttig zijn om eens een gesprekje te voeren met een slecht verstaanbare cursist en dat op audio of video op te nemen. Als u de opname uitwerkt aan de hand van het beoordelingsformulier , krijgt u een beter beeld van het verstaanbaarheidsprobleem en de oorzaak daarvan.
- Wat vinden de cursisten er zelf van? Wat vinden ze moeilijk? Zijn er dingen die iedereen moeilijk vindt? Het is zinvol hier eens een klassengesprek aan te wijden. Laat de cursisten er eerst in een klein groepje met elkaar over praten en inventariseer daarna de problemen op het bord.
- Bepaal, liefst in overleg met de cursisten, wat uw groep het meeste nodig heeft en maak vervolgens een plan voor uw groep.
- Het verdient aanbeveling telkens op een vaste tijd twintig minuten tot een half uur aan verstaanbaarheid te werken.
- U kunt alle hieronder genoemde oefeningen zelf uitspreken, of de oefeningen van de apps met behulp van speakers via de smartphone laten horen.

II. Suggesties voor een programma dat klassikaal kan worden uitgevoerd

Wat de volgorde betreft raden wij aan te beginnen met oefeningen op woord- en zinsniveau: woordaccent, zinsaccent, intonatie en ritme. Deze aspecten zijn voor iedereen belangrijk. Daarna kunt u doorgaan met de klinkers, die zijn voor veel mensen nieuw. Moeilijkheden met medeklinkers en combinaties zijn vaak individueler.

- Les 1. Woordaccent
- Les 2. Zinsaccent
- Les 3. Vraagintonatie
- Les 4. Wisselend accent
- Les 5. Stomme -e
- Les 6. Klinkers (klankplaten)
- Les 7. Klinkers
- Les 8. Medeklinkers
- Les 9. Combinaties
- Les 10. Toepassingen

III. Voorbeelden en suggesties voor klassikale lessen

Deze voorbeelden zijn gebaseerd op de oefeningen van de apps die elders in deze brochure te vinden zijn. Hieronder zijn een aantal voorbeeldlessen uitgewerkt.

Les 1. Woordaccent

Een les over woordaccent kan er als volgt uitzien:

Vertel het onderwerp van de les: woordaccent of de klemtoon in woorden.

Schrijf een voorbeeld op het bord, bijvoorbeeld *Nederland*. Verdeel het woord in lettergrepen en laat het accent nadrukkelijk horen: 'NE-der-land'. Vraag de cursisten u te imiteren.

Vraag: 'Komt woordaccent in uw taal ook voor?' Laat de cursisten even met elkaar overleggen en noteer kort een paar reacties op het bord.

Kies twee namen van cursisten met woordaccent op een verschillend woordstuk. Bijvoorbeeld *CARmen* en *KhaLIL*. Laat dit verschil duidelijk horen.

Laat de cursisten in tweetallen of kleine groepjes hun namen opschrijven, het accent aangeven en met elkaar vergelijken: komt het accent op hetzelfde woordstuk?

▪ **Luisteroefening 1. Gelijk of ongelijk accent?**

- Laat de cursisten op een papier onder elkaar de cijfers 1 t/m 20 schrijven of kopieer het voorbeeldformulier .
- Vertel uw cursisten dat ze kunnen kiezen tussen *ja* of *nee*.
- Opdracht: U hoort twee woorden, hebben ze het accent op dezelfde plaats?
- Schrijf een voorbeeld op het bord:
AANTal -AUto (ja)
Avond - vanDAAG (nee)
- Lees nu de paren woorden langzaam en met duidelijk accent voor. De cursisten noteren op het formulier of het accent op dezelfde plaats komt (ja) of niet (nee).
- Klassikaal nabespreken.

▪ **Luisteroefening 2. Waar hoort u het accent?**

- Laat de cursisten weer een oefenpapier maken met twintig nummers en een *ja/nee*-kolom of kopieer het voorbeeldformulier .
- Opdracht: hoort u het accent op het eerste woordstuk?
- Schrijf een voorbeeld op het bord:
ANTwoord, (ja) stuDENT (nee).
- Lees de woorden langzaam en met duidelijk accent voor. Cursisten noteren *ja* of *nee*.
- Uw cursisten vormen tweetallen. Deel de oefening uit op papier en laat in tweetallen de antwoorden nakijken en vergelijken.
- Kort klassikaal nabespreken.

▪ **Luisteroefening 3. Waar hoort u het accent? Idem.**

▪ **Luisteroefening 4. Waar hoort u het accent? Idem.**

▪ **Spreekoefening 1**

- Gebruik de woorden van Luisteroefening 2.
- Luister en zeg na, klassikaal met de docent.
- Luister en zeg na, in tweetallen. De cursisten houden de oefening op papier erbij.

▪ **Spreekoefening 2**

- Gebruik de woorden van Luisteroefening 3.
- Deel de oefening op papier uit.
- De cursisten werken in tweetallen.
- Opdracht: Zet een streepje onder de woordstukken met accent.

- De cursisten kunnen hun smartphone gebruiken. Ze kunnen dan om de beurt een woord zeggen, opnemen en terugluisteren.
- Nabespreken en vergelijken met een ander tweetal.
- Voor feedback: laat een tweetal deze oefening voor de klas uitvoeren, om de beurt een woord zeggen, opnemen, nabespreken met de hele groep.
- **Spreekoefening 3.** Idem. (Gebruik de woorden van Luisteroefening 4.)
- **Spreekoefening 4. Vragen beantwoorden**
 - Deel de vragen op papier uit.
 - Lees de vragen voor en vraag de cursisten een streepje te zetten op woordstukken waar ze accent horen.
 - In tweetallen: de één stelt de vraag, de ander geeft antwoord met ja of nee en de woorden uit de vraag. Daarna wisselen. Eventueel opnemen en met ander tweetal vergelijken.
 - Feedback: tweetal voor de klas, opnemen, nabespreken. Of: laat elk tweetal een vraag en een antwoord doen. Iedereen luistert mee en beoordeelt of het goed is.
 - Terugkijken. Hoe ging het?
 - Wie verder wil oefenen kan de app **Woordaccent** kopen.

Les 2. Suggesties bij een les over zinsaccent

Zeg: 'DE poes IS heel lief' (DUpoeZlSeelief). Even oefenen van tevoren! De cursisten zullen u niet verstaan. Herhaal de zin een paar keer en schrijf hem dan op het bord. Bespreek daarna dat een zin van betekenis kan veranderen, afhankelijk van de accenten. De *POES is heel lief*, betekent iets anders dan *De poes is heel LIEF*. (Bijvoorbeeld respectievelijk: *maar de hond niet en wees maar niet bang voor de poes*).

- Zie voor meer opdrachten de oefeningen van de app.
- Terugkijken, bespreken hoe het ging.
- Wie verder wil oefenen kan de app **Zinsaccent** kopen.

Les 3. Vraagintonatie

Een les over de vraagintonatie kan er als volgt uitzien:

- **Klassengesprek, vooruitkijken, wat weet je al?**
 - Vertel het onderwerp van de les: oefenen met de vraagintonatie.
 - Schrijf op het bord: *Suiker en melk*. En: *Suiker en melk?* Zeg beide zinnetjes, eerst met een dalende intonatie, daarna met een vraagintonatie, door uw stem aan het eind omhoog te laten gaan. Maak tegelijkertijd een omhooggaande beweging met uw hand. Vraag de cursisten u te imiteren. Bespreek het verschil in betekenis.
 - Vraag: 'Hoe wordt in uw taal een vraag gemaakt?' Laat de cursisten even met elkaar overleggen en noteer kort een paar reacties op het bord.
 - Vertel dat in het Nederlands de vraagintonatie erg belangrijk is. Als je dat niet goed doet kunnen mensen je verkeerd begrijpen. Ze vinden je onbeleefd.
- **Luisteroefening 1. Gelijk of ongelijk?**
 - Laat de cursisten op een papier onder elkaar de cijfers 1 t/m 20 schrijven of kopieer het voorbeeldformulier .
 - Vertel uw cursisten dat ze kunnen kiezen tussen ja of nee.
 - Opdracht: u hoort twee zinnen, klinken ze gelijk?
 - Schrijf een voorbeeld op het bord:
Een kopje koffie. - Een kopje koffie. (ja)
Een kopje koffie. - Een kopje koffie? (nee)

- Lees nu de paren woorden en zinnen langzaam en met duidelijk intonatie voor.
 - De cursisten noteren op het formulier of de zinnen gelijk klinken (ja) of niet (nee).
 - Klassikaal nabespreken.
- **Luisteroefening 2. Hoort u een vraag?**
 - Laat de cursisten op een papier onder elkaar de cijfers 1 t/m 20 schrijven of kopieer het voorbeeldformulier .
 - Vertel uw cursisten dat ze kunnen kiezen tussen ja of nee.
 - Opdracht: hoort u een vraag?
 - Schrijf een voorbeeld op het bord:
Om 12 uur dan. (nee)
Om 12 uur dan? (ja)
 - Laat het verschil in intonatie nog een keer duidelijk horen.
 - Lees de woorden en zinnetjes langzaam en met duidelijke intonatie voor. Cursisten noteren ja of nee op het formulier.
 - Maak tweetallen, deel de oefening op papier uit en laat in tweetallen de antwoorden nakijken en vergelijken.
 - Kort klassikaal nabespreken.
- **Luisteroefening 3. Hoort u een vraag? Idem.**
- **Luisteroefening 4. Hoort u een vraag? Idem.**
- **Spreekoefening 1**
 - Gebruik de woorden en zinnen van Luisteroefening 2.
 - Luister en zeg na, klassikaal met de docent.
 - Luister en zeg na, in tweetallen. De cursisten houden de oefening op papier erbij.
- **Spreekoefening 2**
 - Gebruik de woorden en zinnen van Luisteroefening 3.
 - Deel de oefening uit op papier.
 - De cursisten werken in tweetallen.
 - Opdracht: spreek de zinnen uit met de juiste intonatie. Cursisten mogen elkaar helpen.
 - Opdracht: gebruik de smartphone, zeg om de beurt een zin en neem het op.
 - Nabespreken. Laat tweetallen met elkaar vergelijken.
 - Voor feedback: laat een tweetal deze oefening voor de klas uitvoeren: om de beurt een zin of een woord zeggen, opnemen en nabespreken met de hele groep.
- **Spreekoefening 3. Idem. Gebruik woorden en zinnen van Luisteroefening 4.**
- **Spreekoefening 4. Vragen beantwoorden**
 - In deze oefening moeten de cursisten de juiste vraag stellen bij een situatie.
 - Bijvoorbeeld: Vraag aan de groep: 'Je zoekt een bakker. Wat vraag je?'. Doe nog een voorbeeld klassikaal als het niet meteen duidelijk is.
 - Deel de situaties van spreekoefening 4 op papier uit. Laat uw cursisten in tweetallen werken. Wissel af: de één leest de situatie voor, de ander stelt de vraag. Eventueel opnemen op de smartphone en met een ander tweetal vergelijken.
 - Feedback: laat een tweetal de oefening voor de klas uitvoeren. Neem de oefening op en bespreek na met de hele groep. Of: laat elk tweetal even een vraag stellen terwijl iedereen meeluistert en beoordeelt of het goed is.

- Terugkijken. Hoe ging het?
- Wie verder wil oefenen kan de app **Vraagzinnen** kopen.

Les 4. Suggesties bij een les over wisselende accenten

- Laat de cursisten in kleine groepjes bespreken of er 'gemeenschappelijke' woorden met Latijnse oorsprong zijn die in ieders taal voorkomen. Bijvoorbeeld: *uniform, prinses, journalist, democratie, internationaal*.
- Waar ligt het accent in deze woorden? Is dat verschillend in de ene of de andere taal?
- Zie verder de oefeningen van de app **Wisselend woordaccent**.

Les 5. Suggesties bij een les over de stomme -e

- De schwa of *stomme -e* hangt in hoge mate samen met het woordaccent en het totale ritme van het Nederlands, dat wordt bepaald door de afwisseling van woorden met en woorden zonder accent.
- Schrijf het woord regenen op het bord en spreek het uit. Vraag aan de groep waar het woordaccent komt. De -e- in het woordstuk met klemtoon wordt als /ee/ uitgesproken, de andere twee krijgen geen klemtoon. Dan worden ze uitgesproken als schwa: /ə/ of stomme -e: /REgenen/.
- Bespreek op dezelfde manier het woord vergeten: /verGETen/
- Een -e- in een lettergreep zonder accent wordt uitgesproken als schwa. En andersom: een lettergreep met een schwa als klinker krijgt nooit accent.
In de uitgangen /-lijk/ en /-ig/ worden de ij en de i ook uitgesproken als schwa. Deze uitgangen hebben nooit klemtoon! Let op: 'lelijk' spreek je uit als /LEEluk/ maar 'gelijk' spreek je uit als /guLIJK/.
- Gebruik verder de oefeningen van de app **Stomme -e**.
- Terugkijken, bespreken hoe het ging. Wie raad je aan om de app te kopen?

Les 6 en 7. Suggesties bij lessen over de klinkers

- Vraag aan de groep hoeveel klinkers het Nederlands heeft. Het antwoord moet vijftien zijn, (of zestien als we de stomme -e/ meetellen). Schrijf ze op het bord. Er ontstaat meestal meteen verwarring over het verschil tussen letters en klanken. En dat is ook precies één van de problemen met de Nederlandse klinkers: we gebruiken maar zes letters om die zestien klanken weer te geven!
- Hang illustratiemateriaal met voorbeeldwoorden aan de muur. Hier kan steeds naar verwezen worden en dat geeft houvast, zowel voor de uitspraak als voor de relatie met de spelling. De Klankplaten van Thio en Verboog zijn voor dit doel heel geschikt. Alle Nederlandse klanken komen in deze 20 klankplaten voor en de schrijfwijze in enkelvoud en meervoud staat er bij. Ze zijn gratis te downloaden op: margreet-verboog-verstaanbaarspreken.nl.
- Zie verder de oefeningen van de **klinker apps**.
- Terugkijken, bespreken hoe het ging. Welke klinkers moeten verder geoefend worden? Wie kan het beste een of meer apps bestellen uit categorie 4?

Les 8. Suggesties bij lessen over de medeklinkers

- Inventariseer samen met de groep de Nederlandse medeklinkers en schrijf ze op het bord.
- Laat de cursisten in tweetallen of kleine groepjes bespreken welke medeklinkers ze moeilijk vinden.
- Inventariseer op het bord, besluit welke medeklinkers klassikaal besproken zullen worden.
- Ook bij de medeklinkers kan men steun hebben aan de Klankplaten. Ze komen allemaal in de voorbeeldwoorden voor.
- Terugkijken, bespreken hoe het ging. Welke medeklinkers moeten verder geoefend worden? Wie kan het beste een of meer apps bestellen uit categorie 2 en 3?

Les 9. Suggestie bij een les over medeklinkercombinaties

- Schrijf een voorbeeld op het bord met medeklinkercombinaties met s- aan het begin van een woord, zoals: straat, en met een t aan het eind: herfst. Zeg de woorden voor en laat de groep ze naspreken.
- Maak kleine groepjes. Laat de cursisten in drie minuten zoveel mogelijk Nederlandse woorden bedenken en noteren met medeklinkercombinaties met een s- aan het begin. Controleer klassikaal: welk groepje heeft de meeste woorden? Laat de woorden voorlezen en schrijf ze op het bord. Kloppen ze? Welk ander groepje heeft nog aanvullingen?
- Doe hetzelfde met woorden met -t aan het eind.
- Zie verder de oefeningen van de apps s- en -t.
- Terugkijken, bespreken hoe het ging. Wie verder wil oefenen kan de apps voor s- **aan het begin** en/of -t **aan het eind** kopen.

Les 10. Suggesties voor toepassingen

- Implementeer de verstaanbaarheidsaspecten in algemenere spreektaken. Bespreek van tevoren dat speciaal gelet zal worden op de verstaanbaarheid. Doe bijvoorbeeld een rollenspel passend bij het thema van de les of uit de methode. De cursisten werken in tweetallen, nemen het gesprek op en bespreken de opname met elkaar. Daarna voert één tweetal de taak uit voor de klas. Neem de taak op en bespreek na / geef feedback aan de hand van het observatieformulier .
- Een leuke manier om met de klanken te oefenen is de 'Oefening met de woordkaartjes' uit *Verstaanbaar Spreken* van Thio en Verboog:
Vraag twee cursisten om voor het bord te komen. Eén cursist krijgt een kaartje met daarop vijf (eenlettergrepige) woorden. Hij spreekt deze woorden één voor één uit, terwijl de andere cursist de woorden op het bord schrijft. Wanneer beiden het goed doen, komt het woord op het bord overeen met het woord op het kaartje. Zo niet, dan is het zaak om erachter te komen waar de fout zit: bij de spreker of bij de luisteraar. Eén van beiden moet dan gaan corrigeren. De rest van de groep schrijft mee op een blaadje. Of denkt mee.
De docent heeft een belangrijke begeleidende rol, maar het is vooral belangrijk dat de cursisten zichzelf proberen te corrigeren.
Als het principe duidelijk is, kan deze oefening ook in tweetallen of in een groepje worden uitgevoerd.
- Een paar voorbeelden van geschikte woorden vindt u hieronder. Een uitgebreide serie 'woordkaartjes' vindt u in *Verstaanbaar Spreken* van Thio en Verboog.

tuin	soep	fruit	zit
kast	kring	peuk	lijf
ging	les	buur	week
geel	start	zoon	leuk
neus	kind	bang	zuid

IV. Correctie en feedback

- Bij een foute uitspraak van een klank kan men corrigeren door te spiegelen: het woord op de juiste manier met de goede uitspraak herhalen. Meestal zal de cursist het dan op de goede manier nazeggen.
- De meeste klankfouten zijn niet consequent: de klank wordt vaak in een bepaald woord wel goed uitgesproken maar in een ander woord niet. Iemand kan bijvoorbeeld in het woord 'uit' een goede /ui/ zeggen, maar zegt /hous/ in plaats van /huis/.
- Wanneer iemand een bepaalde klank, bijvoorbeeld de /g/of de /r/ consequent fout doet en ook niet goed kan nazeggen is het nodig daar individueel aandacht aan te besteden. Zie hiervoor ook het stukje: 'Onbekende en moeilijke klanken aanleren' in deze brochure.

- In de hiervoor uitgewerkte lessen zijn al wat suggesties gegeven voor feedback. Wij raden sterk aan om feedback te geven aan de hand van een audio- of video-opname. Als er in groepjes gewerkt wordt, kan de docent rondlopen en een indruk krijgen van eventuele problemen die feedback behoeven. Maar bij het opnemen van een spreektaak kan de docent rustig meeluisteren. Bij het afluisteren of bekijken van de opname kan feedback gegeven worden. Cursisten vinden dit over het algemeen een prettige en nuttige vorm van feedback. Ze worden niet tijdens het spreken onderbroken en gecorrigeerd, bovendien kunnen ze zelf ook terughoren wat nog niet goed gaat.
- We raden ook aan om cursisten te leren hun smartphone te gebruiken voor zelfcorrectie, door ze aan te moedigen om opnames te maken en deze terug te luisteren en terug te kijken.
- Ook het werken in groepjes kan in veel gevallen heel goed werken: een oefening eerst zelf proberen, dan vergelijken met een andere cursist, een opname maken en de opname vergelijken met die van een ander tweetal.

V. Een aantal tips en suggesties

- Leer de cursisten om in hun woordenschrift altijd aan te geven waar het woordaccent in een woord komt. Ook andere relevante informatie over uitspraak en verstaanbaarheid kan in een woordenschrift worden genoteerd.
- Oefen als docent zelf met een aantal apps.
- Om tempo, ritme en vloeiende spraak te bevorderen zijn ‘taalriedels’ heel bruikbaar, leuk en nuttig.
- Meer suggesties voor klassikaal werken aan verstaanbaarheid zijn te vinden in: *Verstaanbaar Spreken* van Thio en Verboog. En in *Uitspraaktrainer in de les* van Chris van Veen e.a.
- Bij de lessuggesties werden de Klankplaten van Thio en Verboog al genoemd. Ze zijn gratis te downloaden op: margreetverboog-verstaanbaarspreken.nl.
- Achter in deze brochure vindt u een aantal formulieren die het klassikaal werken aan verstaanbaarheid kunnen ondersteunen en vergemakkelijken.
- Ook staan op de volgende bladzijden suggesties over het aanleren van onbekende of moeilijke klanken en vindt u hier informatie over verschillende talen en hun specifieke problemen in relatie tot het Nederlands.
- Als mensen behoefte hebben aan meer oefening of als u als docent vindt dat een cursist meer oefening nodig heeft of iets niet goed doet, kan geadviseerd worden een of meerdere apps te bestellen.
- Soms, gelukkig niet heel vaak, komt het voor dat iemand een bepaalde Nederlandse klank helemaal niet kan maken. Nazeggen lukt dan ook niet. Het gaat vaak om relatief moeilijke klanken zoals de /r/ of de /g/. In die gevallen is het mogelijk iemand te verwijzen naar een logopedist. Net als Nederlandse moedertaalsprekers die de /r/ niet kunnen zeggen.